

CONSTRUCȚIA CU DUBLĂ DEFINITUDINE ÎN LIMBA DE AZI ȘI ÎN LIMBA VECHĂ

ION GIURGEA

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”
al Academiei Române

1. Introducere

Proprietățile distribuționale și semantice ale construcției N+Art.Def-*cel*-Modificator sunt în general cunoscute, deși există încă dificultăți în formularea exactă a nuanțelor de sens. Totuși, nu există o analiză sintactică uniform acceptată a acestei construcții. Voi încerca să ofer o analiză care să dea seama de toate proprietățile observate. Ideea centrală a acestei analize este că al doilea D(eterminant) din construcția cu dublă definitudine este o realizare specială a categoriei funcționale Dem(onstrativ), un nivel al proiecției extinse a numelui din română plasat imediat sub D (cf. *disputa aceasta pe idei*); *cel* este un demonstrativ aplicat unei proprietăți, indicând familiaritatea cu referentul identificabil prin intersecția proprietăților [[GN]] și [[Modificator]]; faptul că această denotație se raportează la ambii termeni GN și Modificator se traduce sintactic prin selectarea, de către *cel*, a unei relative reduse și deplasarea subiectului ei la SpecDem¹.

Ipoteza că primul membru al construcției este un GN și nu un GD (construcția având, așadar, un singur nivel D) este susținută de existența în limba veche a unor construcții fără doi determinanți, în care *cel* introduce GD și pare a fi legitimat prin asocierea cu un modificator în același fel ca în construcția N+def-*cel*-Modificator.

2. Proprietăți distribuționale (în limba de azi)²

(i) *cel* e urmat în general de un adjectiv, dar sunt admise și GPrep (cu condiția să nu fie complemente) și, mai rar, relative:

- (1) a. casa cea de piatră (Cornilescu 2004)
b. fata cea fără noroc
c. *dependența cea de părinți
- (2) a. poveștile cele despre care tot vorbeam
(OK potrivit lui Cornilescu 2007)
b. *soldații cei care luptă sunt epuizați (* potrivit lui Grosu 1994)
c. băiatul cel care a plecat (Alexiadou și Marchiș 2009)

¹ Exclud din discuție construcția N-def-*cel*-Comparativ, unde *cel* este formant al superlativului, un element cu alte proprietăți (vezi Giurgea 2013; Cornilescu și Giurgea 2013).

² Aceste proprietăți sunt semnalate în Cornilescu (2004), Cornilescu și Giurgea (2013).

- d. Toți băieții cei care poartă acest nume sunt duși cu alai prin sat (<http://www.mami.ro/nume-de-copii/boboteaza-si-sfantul-ioan-botezatorul-2054138>)
- e. Respect pentru băieții cei care s-au alăturat joi seara Nordului (romanianultras.net/rapid-legia-varsovia-europa-league.html)

(ii) Adjectivele intensionale și relaționale nu sunt admise; modificatorii trebuie să fie *intersectivi* (de unde ideea că avem de-a face cu o structură predicativă, de relativă redusă, vezi Cornilescu 2004; Alexiadou și Marchiș 2009):

- (3) a. *literatura cea beletristică
- b. *invazia cea japoneză
- c. *președinții cei foști
- d. *candidatul cel posibil
- e. *omul cel biet

(iii) *cel* nu se poate repeta:

- (4) a. *casa cea nouă cea mare
- b. *țărani cei bătrâni cei înțelepți

(iv) construcția e compatibilă doar cu articolul definit; demonstrativele sunt excluse (Grosu 1994):

- (5) a. *casele acelea cele vechi
- b. *acele case cele vechi

(v) Ordinalele și adjectivele preminale, cu excepția celor intensionale, sunt excluse:

- (6) a. *al doilea copac cel bătrân
- b. *primele zile cele grele
- c. *singura fată cea săracă
- (7) a. rochia lungă cea nouă
- b. *lunga rochie cea nouă
- (8) fosta soție cea nebună

(vi) Modificatorul introdus de *cel* nu poate fi urmat de (alte) adjective:

- (9) a. casa veche cea frumoasă (Cornilescu și Giurgea 2013)
- b. *casa cea frumoasă veche

(vii) *Cel* poate apărea fie înainte fie după un genitiv sau [Prep+GD], pe când adjectivele fără *cel* precedă în mod obligatoriu acești constituenți, dacă nu sunt suficient de „grele”:

- (10) a. rochia (cea nouă a) Mariei (cea nouă)
- b. rochia (nouă a) Mariei (?? nouă)¹

¹ Exemplul este mai acceptabil cu accent focal contrastiv pe adjectiv, *rochia Mariei NOUĂ*, vezi Giurgea și Dobrovie-Sorin (2013).

3. Interpretare

Modificatorul poate fi atât restrictiv, cât și nerrestrictiv:

- (11) a. Calculatorul CEL VECHI s-a stricat, nu cel nou (restrictiv)
b. fiul lui cel mic
c. [context: două persoane în fața unui hotel, cu două valize, căutând ceva în primul, nu găsesc]: – Atunci deschide valiza cea mică! (Tasmowski 1994: 17)
- (12) mama mea cea bună și dragă (Manoliu 1993: 64) (nerrestrictiv)

Construcția este adesea folosită, în registrul literar, pentru a facilita lectura nerrestrictivă a unui adjectiv postnominal (Giurgea 2005; Cornilescu și Giurgea 2013); astfel, 13a pare preferabil lui 13b dacă este vorba de un castel cu o singură sală:

- (13) a. Pe acolo am intrat în sala cea mare (a castelului)
b. Pe acolo am intrat în sala mare (a castelului)
- (14) a. funcționarii europeni cei bogați (± restrictiv)
b. funcționarii europeni bogați (doar restrictiv)

O serie de exemple notate de Vasilescu (2009) se înscriu aici:

- (15) a. Maneaua noastră **cea** de toate zilele (DV)
b. Nu se-ntâmplă însă nimic rău: țărani își lingeau degetele de plăcerea gustului **celui** strașnic. (M. Cărtărescu)
c. Eu nu pot să mai dorm, să mă concentrez la lecții. În aceste condiții disperate, gândul mi-a zburat spre dvs., revista **cea** alintătoare de suflete îndurerate (AS)
d. Acum, apăsător parcă de jenă, dl. Veroiu se simte dator să facă un film „just”, unde înfierează, ce-i drept, fără mânie proletară, dictatura **cea** rea și simpatizează cu intelectualul **cel** bun. (C. T. Popescu)

De pildă, în 15d, o lectură restrictivă ar însemna că este înfierată doar un anumit gen de dictatură, cea rea (sugerându-se că mai există și alta care nu este rea) și doar un anumit tip de intelectual, cel bun. În citirea nerrestrictivă, cu care eu interpretez exemplul, în viziunea filmului dictatura în general este rea, iar intelectualul, bun. Probabil pentru a facilita această lectură autorul îl utilizează pe *cel*.

Aceeași folosire se poate constata și în exemplul următor, unde, din întregul context, se vede că *editorii cei veroși* se referă la toți editorii (sintagma redând opinia, ironizată de autor, potrivit căreia editorii în general sunt veroși):

- (16) Astăzi, la „Forumul Național al Culturii”, desfășurat la Ateneu, Președintele nostru, trecând în revistă starea domeniilor culturii, a început cu cartea. Iar cartea, a constatat Domnia Sa, este făcută de edituri private, adică de societăți comerciale care urmăresc un profit. Treacă-meargă, asta e. Numai că acest profit — și asta deja nu mai poate fi trecut cu vederea — „este obținut pe seama cititorilor și autorilor”.

Trecem peste sub-tema diabolizării profitului, dragă celor care și-au trăit cea mai mare parte a vieții în economii ale falimentului ținute în viață de economiile mondiale ale profitului, și ne oprim la categoria „pe seama căreia” obțin **editorii cei veroși** profiturile. Aceasta este în primul rând categoria cititorilor. (G. Liiceanu, *Ușa interzisă*, 317–318)

Cum însă adjectivele în *cel* au adesea o citire restrictivă, se pune întrebarea care este deosebirea între construcțiile cu și fără *cel*. Cred că nuanța de sens a fost corect surprinsă de Tasmowsky-De Ryck (1994) (reluată și de Vasilescu 2009):

- (17) „*cel* în sintagmele *N+ul cel Adj* are drept rol faptul de a se referi la un obiect pe care vorbitorul, ca și ascultătorul, îl au deja prezent în universul lor de cunoștințe, «cel pe care îl știm», indiferent care ar fi originea acestei cunoștințe. Cu articolul definit se presupune că un singur referent există într-un anumit context. Cu *cel*, se amintește că acest referent este cunoscut de noi ca fiind «Adj.» (Tasmowski-De Ryck 1994, p. 19)

În Cornilescu și Giurgea (2013: 409), discutând *mașina nouă* vs *mașina cea nouă* (restrictiv), am formulat această intuiție astfel:

- (18) „it seems that the double definiteness construction presupposes familiarity with the sub-set which the AP introduced by *cel* creates inside the NP class. Thus, for (162)b [*mașina cea nouă*] to be used, it is necessary that the speaker and hearer have some shared knowledge about the existence of a car which can be identified as being new, in opposition with other cars. This does not mean that the DPs with double definiteness must be discourse-given: they can be new in the discourse. What seems to be required is shared knowledge about the referent, which is not necessarily active in the context. [*Cel-AP*] constituents thus resemble demonstratives in their evocative use.”

Cornilescu și Nicolae (2011) menționează și ei accesibilitatea contextuală, dar o atribuie proprietății introduse de modificator; totuși, din exemplele pe care le dau se vede că această accesibilitate contextuală sau proeminență (*saliency*) se referă nu la proprietate însăși, ci la proprietatea aplicată la indivizii din clasa N, deci la obiectul caracterizat prin proprietatea complexă $\lambda x.N(x)\wedge A(x)$:

- (19) „Informally, modifiers introduced by *cel* express identifying properties (in the sense of Strawson 1950), and are both emphatic and contrastive. The property introduced by *cel* should be salient, contextually accessible. A property may be salient for various reasons: because it is perceptually accessible (*fata cea cu pălărie* ‘the girl with a hat’, *cartea cea de acolo* ‘the book over there’), because it is a familiar attribute of an object (*fiul cel mai mare* ‘the elder son’), or because it is a stereotypical property (a nickname, a generic attribute: *cerul cel albastru* ‘the blue sky’). The selected property is presented as familiar, actually as more familiar than any other accessible properties.”

De aici decurge folosirea foarte frecventă a construcției pentru a identifica indivizi dintr-o serie cunoscută pe baza unor proprietăți bine cunoscute pentru acea serie:

- (20) a. fiul cel mic
 b. degetul cel mare
 c. bunica cea albă a lui Obama (<http://www.9am.ro/comentarii/articol/49453/>)
 d. [context: patru rochii purtate de Andra la „Românii au talent” sunt prezentate, internauții sunt invitați să voteze] Rochia cea albă este cea mai frumoasă (3 răspunsuri din 6 folosesc *rochia cea albă*) ([www.acasatv.ro/...](http://www.acasatv.ro/))

4. Analiză

Explicația cel mai des oferită pentru limitarea construcției la modificatori intersecțivi, ce pot fi predicativi, este că avem de-a face cu o relativă redusă, modificatorul fiind, de fapt, un predicat (Cornilescu 2004; Campos și Stavrou 2004; pentru greacă – Alexiadou și Wilder 1998; Campos și Stavrou 2004). Subscriu și eu la acest punct de vedere. Din faptul că modificatorul poate avea o citire restrictivă, conchid că relativa este restrictivă – întrucât o citire nonrestrictivă poate fi considerată un caz particular al celei restrictive (când intersecția dintre GN și Modificator coincide cu GN), dar nu și invers (citirea restrictivă nu poate fi derivată dintr-una nonrestrictivă: dacă în 11, sau 20a, se interpretează modificatorul ca un predicat parentetic aplicat referentului deja identificat de GN+Def, ar trebui să putem folosi *calculatorul* sau *fiul* fără modificator în contextele respective, ceea ce este exclus, întrucât numele singur nu oferă informație suficientă pentru a ajunge la o referință unică).

Admițând ipoteza cea mai simplă privitoare la corespondența între sintaxă și semantică, consider că citirea restrictivă presupune atașarea relativei în interiorul complementului lui D (determinantul legând variabila despre care se predică atât proprietatea exprimată de GN cât și cea exprimată de relativă)¹.

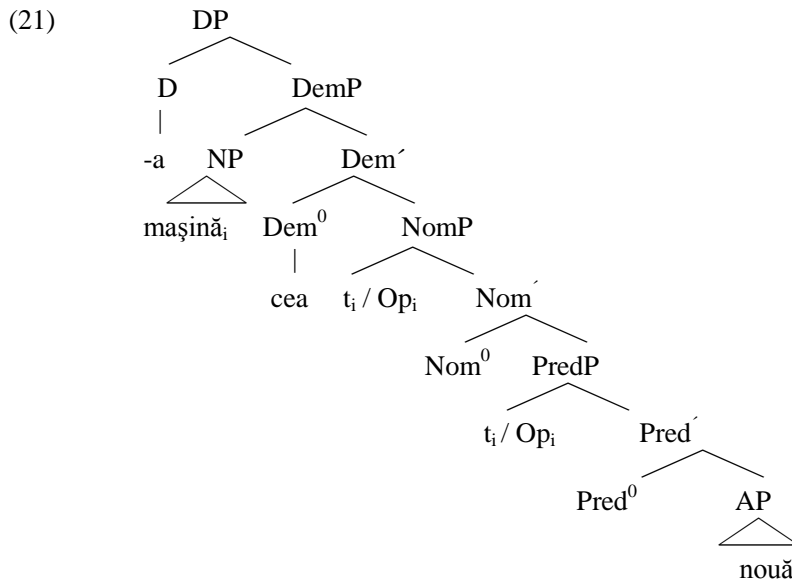
Totuși *cel* nu este un element relativizator precum *care*: atât proprietățile distribuționale notate în secțiunea 2, cât și cele semantice (v. secțiunea 3) indică un raport între *cel* și structura funcțională a GN, și o înrudire cu demonstrativele, fapt care este întărit de proveniența lui *cel* dintr-un demonstrativ.

Pentru a formaliza ideea unui raport de selecție între relativă și o categorie funcțională nominală, adopt analiza relativelor ca structuri propoziționale selectate de elemente funcționale nominale, în care GN „pivot” ocupă o poziție de specificator în loc ca N să fie centrul (Kayne 1994; Bianchi 1999). Admit că relativizarea comportă un centru special deasupra propoziției relative, în specificatorul căruia GN-ul „pivot” este atras (Bianchi 1999), operație care are totodată drept rezultat nominalizarea structurii (Bhatt 2002) – de unde denumirea de NomP pentru această proiecție, vezi (21).

În legătură cu relativele reduse, consider că ele conțin un PredP în loc de CP (Campos și Stavrou 2004; Giurgea și Soare 2010a,b).

Am îndeplinit astfel cerința ca relativele să fie vizibile pentru selecție de către centrele funcționale nominale. Rămâne să identificăm centrul funcțional implicat – despre care putem presupune că este exprimat prin *cel*. Pe baza presupuziției de familiaritate cu referentul identificabil prin conjuncția de proprietăți $[[GN]] \wedge [[Modificator]]$, consider că centrul *cel* este de tip Dem. Aceasta explică și coocurența cu articolul definit, știut fiind că demonstrativele pot urma N+D în română (de ex. *casa aceasta mare*). Iată, așadar, structura propusă:

¹ Din analizele prin relativizare propuse până acum, doar Campos și Stavrou (2004) admit atașarea sub nivelul D.

Pentru relativele finite, ca în 2, structura este aceeași, doar că NomP selectează un CP în loc de PredP.

Marcarea D definit pe N se face fie prin ridicarea lui N la D sau a GN la SpecGD (vezi Cinque 2004), fie prin acord între D și N (Cornilescu și Nicolae 2011), după cum preferăm să analizăm articolul sufixal în general.

Spre deosebire de structurile cu demonstrative standard, *cel* poate fi precedat de un grup, nu numai de centrul N singur:

- (22) a. rochia Mariei ceă nouă
 b. * rochia Mariei aceea / aceasta

De aceea am propus o poziție de grup pentru nume, ca specificator al lui *cel*. Pentru demonstrativele obișnuite, se poate presupune o poziție în SpecDem corelată cu atragerea lui N la Dem⁰ și apoi la N⁰ (cf. Giusti 1993, Cornilescu 1993) sau chiar atragerea centrului N⁰ la Dem⁰ (centru complex).

Mutarea lui GN la SpecDem are efect interpretativ: creează o structură în care *cel* are două argumente (de tip proprietate), fapt care permite să se evidențieze rolul de proprietate specială, identificatoare, al relativei introduse prin *cel* și totodată de a păstra citirea restrictivă:

- (23) $[[cel]] = \lambda A \lambda N \lambda x (A(x) \wedge N(x))$, ddacă există un unic referent, familiar, descris de $\lambda x(A(x) \wedge N(x))$

Cercetările recente asupra semanticii demonstrativelor le consideră un caz particular de descriție definită. Astfel, potrivit lui Wolter (2006), demonstrativele se deosebesc de definite prin faptul că modifică situația la care se evaluează predicatul GN, restrângând-o la o sub-situație proeminentă (*salient subsituation*). Ideea de bază este că demonstrativele operează asupra restricției contextuale implicate în interpretarea determinantului, iar această restricție este furnizată de argumentul de tip situație al GN. La definitele „nemarcate” (cele cu articol

definit), situația de evaluare este situația curentă a discursului (*default situation*); demonstrativele o înlocuiesc cu o situație diferită, proeminentă (*salient non-default situation*). În cazul folosirii evocatoare sau emotive a demonstrativelor, cunoștințele împărtășite de participanții la discurs constituie baza pentru această situație proeminentă (vezi Wolter 2006: 84). Se poate astfel susține că, în cazul lui *cel*, cunoașterea evocată este explicită: aceea a referentului identificat, în cadrul seriei descrise de proprietatea N, prin proprietatea A.

Plasarea lui *cel* în Dem explică incompatibilitatea cu demonstrativele și imposibilitatea recursiei lui *cel* (nu există mai multe nivele Dem).

Incompatibilitatea cu adjectivele prenominalne nerestrictive (v. 7b) este prezisă de structura din 21 în combinație cu principiul potrivit căruia un modificator nerrestrictiv trebuie să aibă *scope* asupra tuturor modificatorilor restrictivi; un adjectiv prenominal nu poate fi decât plasat în GN-ul subiect, deci nu poate lua *scope* asupra predicatului, care totuși este restrictiv; de aceea, doar adjectivele intensionale, care ocupă poziția prenominală fără a fi nerestrictive, sunt admise – vezi 8 (*cel* și adjectivele postnominale pot fi contextual / pragmatic nerrestrictive, dar semantic sunt restrictive; adjectivele prenominalne ce nu sunt intensionale sunt marcate *formal* ca nerrestrictive). Incompatibilitatea cu ordinalele prenominalne (care ocupă SpecGD) decurge din faptul că prin intersecția cu modificatorul în *cel* se ajunge la referință unică (v. regula din 23), nemaifiind posibilă selecția operată de ordinal; tot de aceea (ca și datorită poziției foarte înalte, Dem) nu se mai pot atașa adjective postnominale la dreapta modificatorului cu *cel*.

Citirea nerrestrictivă, caracteristică registrului literar, se poate explica în felul următor: pentru a introduce o proprietate suplimentară, neidentificatoare, se prezintă proprietatea ca ceva deja cunoscut (accesibil prin percepție – ne imaginăm scena descrisă de autor ca fiind în fața ochilor – sau ca parte a fondului de cunoștințe al personajelor din text).

Compatibilitatea structurii cu numele proprii (v. 24) a fost folosită ca argument pentru ideea că primul membru este un GD (Cornilescu 2004):

- (24) a. Ștefan cel Mare
b. Radu cel cu barbă

Se poate însă susține că 24 reprezintă o altă construcție, de tip „apozitie integrată”, o construcție care este posibilă și în alte limbi, care nu au construcția cu dublă definitivitate (vezi (25)) și se deosebește de cea cu dublă definitivitate prin faptul că al doilea element poate fi un GDet cu un nume (sau adjectiv nominalizat) (vezi (26)):

- (25) a. Philippe le Bel (fr.)
b. William the Conqueror (engl.)
(26) a. Maria blonda / vânzătoarea
b. * fata frumoasa / studenta

Chiar admitând că 21 ilustrează structura cu dublă definitivitate, nu este necesar să conchidem că primul membru trebuie să fie GD: numele propriu este un N+D; se poate presupune că trăsătura N permite satisfacerea structurii din 21, iar trăsătura D permite satisfacerea trăsăturii +def a lui D fără inserarea articolului sufixal (pentru proprietățile de GD ale grupurilor cu nume propriu pe primă poziție, vezi Miron-Fulea, Dobrovie-Sorin și Giurgea 2013). În poziția SpecDem, numele propriu este constrâns să-și schimbe denotația la tipul

proprietate, desemnând proprietatea de a fi numit „N”, printr-o regulă obișnuită la numele proprii:

(27) [[Radu]] → λx. x este numit „Radu”.

Constrângerea nu intervine decât la acest nivel, nu și în interiorul GN. De aceea, în privința modificării, numele propriu se comportă ca nume propriu referențial (nu admite adjective restrictive). Drept consecință, singura posibilitate de a atașa modificatori restrictivi este folosirea construcției cu dublă definitivitate (vezi Miron-Fulea, Dobrovie-Sorin și Giurgea 2013).

5. Variante ale construcției în limba veche

În limba veche (secolele XVI-XVII), *cel* la inițiala DP mai apare încă, sporadic, ca demonstrativ; cel mai des apare însă în elipsă și în construcția cu dublă definitivitate, ca și astăzi:

- (28) a. cu brațul celu înraltu (PH 135.12)
b. Se nu neace mienre vihorului cel de apă (PH 68.16)

Există însă și o serie de cazuri în care *cel*, deși este singurul determinant, pare a fi asociat unui modificator întocmai cum este *cel* în construcția cu dublă definitivitate (vezi Giurgea 2013):

(i) *cel* + N + Modificator

În următoarele exemple, *cel* nu poate fi parafrazat printr-un demonstrativ (de pildă, în contextul din 29, folosirea expresiilor *acel bou viu* sau *boul acela viu* nu este potrivită, deoarece, existând un singur bou viu în context, nu este nevoie de folosirea demonstrativului pentru a restrânge domeniul de evaluare a descripției). Este vorba de contexte în care proprietatea exprimată de grupul N+Atribut este deja satisfăcută de o singură entitate în situația curentă și *cel* pare a fi folosit pentru a semnala familiaritatea, accesibilitatea contextuală a entității ce satisface această proprietate:

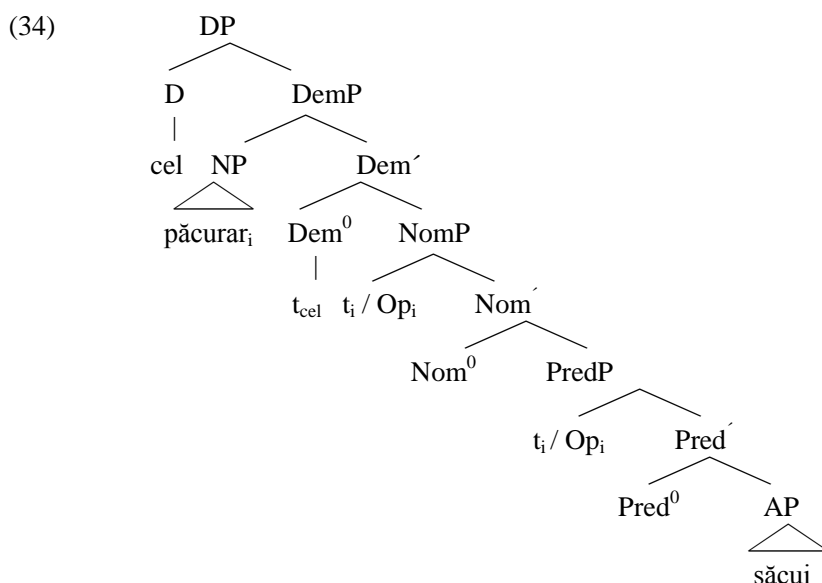
- (29) Să atare bou împunge-va pre boul altui om și va muri, vândză **cel bou viu** și să împarță cu prețul, **cel bou mort** încă-l împarță (PO 249, Exod 21.35)
(30) un om avea doi feciori. Și zise cel mai tânăr părintelui: „Părinte, dă-mi ce mi se cade partea den avuție”. Și împărți lor avuția. Și nu după multe zile, adună tot **cel fecior mic** și se duse într-o parte, departe, și acolo răsipi avuția lui; (...) Derept aceeaia **cel fecior mai mare** cheamă-se derepții, că au dereptate (CC₂ 20–23)
(31) Luo iară Iosif amândoi feciorii săi pre Efrem în mâna dereaptă, de cătră **cea mână stângă** a lu Israil și Manaseiu în mâna stângă, de cătră **cea mână dereaptă** a lu Israil și-i luo la sine (PO 171, Geneza 48.13)
(32) (Batâr Andreiaș) nimeri la niște păcurari, unul săcui, altul muntean. Și le spuse cum el iaste Batâr Andreiaș, craiul Ardealului, și cum i s-au întâmplat de s-au bătut cu Mihai-vodă și l-au scos din țară și cum fugind să scape în Țara Leșască, el au rătăcit și au flămânzit. Iar acei 2 păcurari îl duseră la lăcașul lor, de-l ospătară și după ospăț,

el să rugă celor păcurari ca să-l povăţuiască. Deci să sculă **cel păcurar săcui** de să făcu a-l povăţuire, şi-i tăie capul (LC 134)

În toate aceste exemple, parafraza cea mai potrivită în limba de astăzi este construcţia cu dublă definitivitate. De altfel, în continuarea lui 31 întâlnim chiar construcţia cu dublă definitivitate:

- (33) Ce Izdrail tinse **mâna sa cea dreaptă** şi o puse pre capul celui mai mic, lu Efrem şi **mâna cea stângă** pre capul lu Manasei (PO 171, Geneza 48.14)

Asemănarea de sens şi folosirea aceluiaşi element *cel* susţin ideea că această construcţie şi construcţia cu dublă definitivitate au la bază aceeaşi structură. Analiza pe care am formulat-o în secţiunea a patra permite derivarea celor două construcţii din aceeaşi structură de bază. Astfel, consider că ambele construcţii au la bază reprezentarea din (21), singura diferenţă fiind că la construcţia din (i), *cel* se mută la D în loc ca GN din SpecDem să marcheze definitivitatea:

(ii) *cel* + Modificator + N

Aceeaşi situaţie, în care *cel* nu poate fi parafrazat printr-un demonstrativ, ci pare legitimat de un modificator, apare şi în unele grupuri în care *cel* este la iniţiala GD şi este separat de nume printr-un grup adjectival sau prepoziţional (cu prepoziţii, cel mai des apare *cel de pe urmă N*, păstrat şi astăzi ca urmare a includerii grupului *de pe urmă* în rândul ordinarilor). Astfel, în 35, parafraza cu un demonstrativ nu este potrivită: (35a) se referă la oamenii bogaţi în general, nu la un grup anumit, care ar fi distins, prin folosirea demonstrativului, de alţi oameni bogaţi; la fel în (35b); de altfel, corespondentele slave ale sintagmelor nominale cu *cel* din (35) nu conţin demonstrative (vezi (36)):

- (35) a. feaţeei tale rruga-se-vor **cei bogaţi oamenri** (PH 44.13)
 b. cinre se va muta în **cel svântu dealu al tău** ? (PH 14.1)

- (36) cei bogați oameni = bogatii ljudstii
cel svântu dealu al tău = vŭ žilište tvoem
- (37) nu toate ceale vechi cărți (C Cant 39)
- (38) Nicopoe doao sânt, una mare, alta mică să chiamă... au făcut și el **cea mai mică Nicopoe**¹ (C Cant 25)
- (39) unii de cei sfinți părinți (Moxa 139r)
- (40) să fericescu mulți împărați, crai domni, boiari, pentru noroc[ul] ce au în viața lor, după pofta și voia **celor trupești lucru[ri]**, cum avuții multe să aibă, cu cinste, cu îndelungări de stăpîniri și altele ca acestea (RP 483)

Adopt pentru aceste exemple o variantă a analizei din 34 tructura de bază este aceeași, doar că modificatorul (probabil întregul PredP – întreaga relativă) se mută la SpecDem, în loc să se mute GN:

- (41) $[_{DP} [_{D} \text{cei}] [_{DemP} [_{PredP} t_i [_{Pred}^0 [_{AP} \text{bogați}]]]]] [_{Dem} t_{cel}] [_{NomP} \text{oamenri}_i [_{Nom}^0 t_{PredP}]]]]]$

În limba veche mai existau și alte variante ale construcției:

(iii) **N-def cela A-def**, posibil rezultată din contaminarea construcției N-*cel*-A cu construcția care va fi ilustrată sub (iv):

- (42) a. cu totu gândul *cela bunrul* (CV 23v 3–4)
b. întru împărăția lui *ceaia nesfîrșita și fericita* (CC₂ 20)

Pentru această variantă, propun aceeași structură ca în 21, cu deosebirea că, în relativa redusă introdusă prin *cela*, are loc un acord în definitudine (*cela* selectează un grup în care trăsătura +def percolează de la GN și AP la PredP și NomP).

(iv) **N-def A-def** (v. Croitor 2008): este o construcție mai rară, poate o relicvă a construcției cu dublă definitudine din româna comună (vezi Giurgea 2012, 2013):

- (43) a. ca aspida surda ce-și astupă urechile sale (PH 57.5)
b. numelui tău marelui (PS 98.3)

Dacă structura de bază este aceeași, trebuie presupus că centrul Dem⁰ este vizibil doar prin trăsătura +def transmisă predicatului – așadar percolarea lui +def din 42 joacă aici rolul de a legitima un centru Dem nul.

În concluzie, datele limbii vechi sunt deosebit de interesante, întrucât susțin ideea că dubla definitudine din construcția cu *cel* a românei moderne nu înseamnă existența a două grupuri determinant, ci activarea a două nivele funcționale ale unui singur grup determinant: D (marcând definitudinea) și Dem (marcând, aici, familiaritatea cu existența unei partiții asupra GN realizată prin aplicarea proprietății exprimate de modificatorul pe care construcția cu *cel* îl pune în evidență).

¹ Aici nu avem de-a face cu un superlativ. Cum arăt în Giurgea (2013: §2.3.2.2), *cel* încă nu se gramaticalizase ca element de formare a superlativului la această dată.

CORPUS

- C Cant – Stolnicul Constantin Cantacuzino, *Istoriia Țării Rumânești*. În Mihail Gregorian (ed.), *Cronicari Munteni*, I. București, Editura pentru Literatură, 1961, p. 1–80.
- CC₂ – Coresi, *Evanghelia cu învățătură*, Brașov, 1581, ed. Sextil Pușcariu, Alexie Procopovici, București, 1914.
- CP – Coresi, *Psaltire slavo-română*, Brașov, 1577, ed. Stela Toma, București, 1976.
- LC – *Letopiseșul Cantacuzinesc*. În Mihail Gregorian (ed.), *Cronicari Munteni*, I. București, Editura pentru Literatură, 1961, p. 81–224.
- Moxa – Mihail Moxa, *Cronograf*, 1620; ed. G. Mihăilă, București, Minerva, 1989.
- PH – *Psaltirea Hurmuzaki* [c. 1490–1516], ed. I. Gheție, M. Teodorescu, București, Editura Academiei Române, 2005.
- PO – *Palia*, Orăștie, 1582; ed. Viorica Pamfil. București, Editura Academiei Române, 1968.
- PS – *Psaltirea Scheiană* [1573–1583], ed. I.-A. Candrea, București, Socec & Co., 1916.
- RP – Radu Popescu, *Istoriile domnilor Țării Rumânești*. În Mihail Gregorian (ed.), *Cronicari Munteni*, I. București, Editura pentru Literatură, 1961, p. 225–579.

BIBLIOGRAFIE

- Alexiadou, Artemis, Mihaela Marchiș, 2009, „On the distribution of adjectives in Romanian: the *cel* construction”, în Enoch O. Aboh, Elisabeth van der Linden, Josep Quer, Petra Sleeman (eds), *Romance Languages and Linguistic Theory: Selected papers from ‘Going Romance’ Amsterdam 2007*, Amsterdam / Philadelphia, John Benjamins, p. 161–178.
- Alexiadou, Artemis, Chris Wilder, 1998, „Adjectival modification and multiple determiners”, în Artemis Alexiadou, Chris Wilder (eds), *Possessors, predicates and movement in the DP*, Amsterdam / Philadelphia, John Benjamins, p. 303–332.
- Bhatt, Rajesh, 2002, „The Raising Analysis of Relative Clauses: Evidence from Adjectival Modification”, *Natural Language Semantics*, 10, p. 43–90.
- Bianchi, Valentina, 1999, *Consequences of Antisymmetry: Headed Relative Clauses*, Berlin, Mouton de Gruyter.
- Campos, Hector, Melita Stavrou, 2004, „Polydefinites in Greek and Aromanian”, în Olga Tomic (ed.), *Balkan syntax and semantics*, Amsterdam, John Benjamins, p. 137–173.
- Cinque, Guglielmo, 2004, „A Phrasal Movement Analysis of the Romanian DP”, în A. Minut, E. Munteanu (ed.), *Studia Linguistica et Philologica in honorem D. Irimia*, Iași, Editura Universității „A. I. Cuza”, p. 129–142.
- Cornilescu, Alexandra, 1993, „Notes on the Structure of the Romanian DP and the Assignment of the Genitive Case”, *University of Venice Working Papers in Linguistics*, 3, nr. 2, p. 107–133.
- Cornilescu, Alexandra, 2004, „În legătură cu conceptul de pronume semiindependent. Observații asupra articolului adjectival *cel*”, în Gabriela Pană Dindelegan (ed.), *Tradiție și inovație în studiul limbii române*, București, Editura Universității din București, p. 51–62.
- Cornilescu Alexandra, 2007, „Despre trăsăturile periferice și cum le-am putea folosi”, în Rodica Zafiu, Camelia Stan, Alexandru Nicolae (eds), *Studii lingvistice, Omagiu profesoarei Gabriela Pană Dindelegan, la aniversare*, București, Editura Universității din București, p. 43–56.
- Cornilescu, Alexandra, Ion Giurgea, 2013, „The Adjective”, în Carmen Dobrovie-Sorin, Ion Giurgea (eds), *A Reference Grammar of Romanian. I: The Noun Phrase*, Amsterdam / Philadelphia, John Benjamins, p. 355–529.
- Cornilescu, Alexandra, Alexandru Nicolae, 2011, „Nominal Peripheries and Phase Structure in the Romanian DP”, *Revue roumaine de linguistique*, LVI, nr. 1, p. 35–68.
- Croitor, Blanca, 2008, „Determiner Spreading in Old Romanian”, comunicare prezentată la workshopul *Grammaticalization and Pragmaticalization in Romanian*, București, 3–4 octombrie.

- Giurgea, Ion, 2005, „La linéarisation des adjectifs en roumain: mouvement du N ou contraintes sémantiques?”, în Martine Coene, Liliane Tasmovski (eds), *On Space and Time in Language*, Cluj, Clusium, p. 51–73.
- Giurgea, Ion, 2012, „The Origin of the Romanian “Possessive-Genitival Article” *al* and the Development of the Demonstrative System”, *Revue roumaine de linguistique*, LVII, 1, p. 35–65.
- Giurgea, Ion, 2013, *Originea articolului posesiv-genitival al și evoluția sistemului demonstrativelor în română*, București, Editura Muzeului Național al Literaturii Române.
- Giurgea, Ion, Carmen Dobrovie-Sorin, 2013, „Nominal and Pronominal Possessors in Romanian”, în Anne Carlier, Jean-Christophe Verstraete (eds), *Genitive Case and Genitive Construction*, Amsterdam / Philadelphia, John Benjamins, p. 105–139.
- Giurgea, Ion, Elena Soare, 2010a, „Predication and the Nature of Non-Finite Relatives in Romance”, în Anna Maria Di Sciullo, Virginia Hill (eds), *Edges, Heads and Projections: Interface Properties*, Amsterdam / Philadelphia, John Benjamins, p. 313–353.
- Giurgea, Ion, Elena Soare, 2010b, „Modal non-finite relatives in Romance”; in Martin Becker, Eva-Maria Remberger (eds), *Modality and Mood in Romance: Modal interpretation, mood selection, and mood alternation*, Berlin, New York, De Gruyter, p. 57–80.
- Giusti, Giuliana, 1993, *La sintassi dei determinanti*, Padova, Unipress.
- Grosu, Alexander, 1994, *Three Studies in Locality and Case*, Londra, New York, Routledge.
- Kayne, Richard, 1994, *The Antisymmetry of Syntax*, Cambridge, Mass, MIT Press.
- Manoliu, Maria, 1993, *Gramatică, pragmatică și discurs*, București, Litera.
- Miron-Fulea, Mihaela, Carmen Dobrovie-Sorin, Ion Giurgea, 2013, „Proper names”, în Carmen Dobrovie-Sorin, Ion Giurgea (eds), *A Reference Grammar of Romanian. I: The Noun Phrase*, Amsterdam / Philadelphia, John Benjamins, p. 719–745.
- Tasmovski-De Ryck, Liliane, 1994, „Câteva observații privind folosirea articolului definit și a articolului adjectival”, *Limbă și literatură*, 2, p. 14–19.
- Vasilescu, Andra, 2009, „Cel: categorie semilexicală”, în Rodica Zafiu, Blanca Croitor, Ana-Maria Mihail (eds), *Studii de gramatică. Omagiu doamnei profesoare Valeria Guțu Romalo*, București, Editura Universității din București, p. 265–287.
- Wolter, Lynsey Kay, 2006, *That's that: The Semantics and Pragmatics of Demonstrative Noun Phrases*, teză de doctorat, University of California – Santa Cruz.

THE DOUBLE DEFINITENESS CONSTRUCTION IN MODERN ROMANIAN
AND IN THE OLD LANGUAGE

(Abstract)

I present the distributional and semantic properties of the construction N+def.art.–*cel*– Modifier in contemporary Romanian, and I argue that a number of constructions of old Romanian (*cel*–N–Modifier, *cel*–Modifier–N, N–def A–def) represent variants of this construction, relying on a common underlying structure. I show that modifiers introduced by *cel* can be both non-restrictive and restrictive. Based on the restrictive use, which cannot be derived from the non-restrictive one, I analyze these modifiers as predicates of DP-internal reduced relatives. Adopting an analysis of relatives along the lines of Bianchi (1999) and Bhatt (2002), I propose that the reduced relative (represented as the nominalization of a predicate phrase, a NomP embedding a PredP) is selected by *cel*, which heads the DemP, situated immediately below DP. The NP is attracted in SpecDem and its definiteness marking serves to license the D-level. The proposal that *cel* is Dem is based on the interpretation of this construction, which, in the case of the restrictive use, appears to differ from intersective modification without *cel* by signaling familiarity with the referent described by the complex property formed by the noun phrase and the modifier. The proposal that double definiteness in Romanian involves a single DP (rather than two) is further supported by the existence, in old Romanian, of constructions with the same interpretation (including the necessary presence of a modifier) in which *cel* heads the DP and there is no other determiner.